

Antwoord na debat over het pre-advies 'Het vertalen van juridische informatie' van Prof. Mr. G.R. de Groot

Citation for published version (APA):

de Groot, G. R. (1997). Antwoord na debat over het pre-advies 'Het vertalen van juridische informatie' van Prof. Mr. G.R. de Groot. In D. C. Buijs, R. Blanpain, & J. J. M. Lamers (Eds.), *Medezeggenschap op Europees niveau: De EU-richtlijn van 22 september 1994* (pp. 138-149). Kluwer.

Document status and date:

Published: 01/01/1997

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Eerste gedeelte: het preadvies 'Het vertalen van juridische informatie' van prof. mr. G.R. de Groot

Ter inleiding maakt de Groot van de gelegenheid gebruik om een paar kernpunten van zijn preadvies te onderstrepen. In de eerste plaats wijst hij op de zeer sterke systeemgebondenheid van de juridische terminologie. Door die systeemgebondenheid bestaan er binnen een bepaalde taal evenveel rechtstalen als er rechtssystemen zijn, die deze taal als rechtstaal benutten. Bij het vertalen moet men dan ook een bewuste keuze maken in welke rechtstaal binnen de doeltaal men zal vertalen, indien die doeltaal in meer dan één rechtssysteem als rechtstaal wordt benut. Men moet consequent van één bronrechtstaal naar één doeltaalrechtssysteem vertalen. In de gekozen doelrechtstaal zal men voor de te vertalen termen uit de brontaal equivalenten moeten zoeken. Of er sprake is van equivalentie hangt af van de relevantie van eventueel geconstateerde verschillen tussen de brontaal- en doeltaalconcepten voor de verwachte gebruikers van de vertaling. Indien geen equivalente termen kunnen worden gevonden moeten subsidiaire oplossingen worden gehanteerd. Hierbij moet kritisch worden omgegaan met het onvertaald laten van termen, het omschrijven ervan en vooral het gebruik van neologismen. Als definitie van deze laatste term geeft de Groot: elke term die niet wordt gehanteerd in het doeltaalrechtssysteem. Hij heeft een aantal suggesties gedaan voor de keuze van neologismen. Richtingend is daarbij dat het neologisme ook voor de lezer in de doeltaal zo informatief mogelijk moet zijn. De overige standpunten die hij heeft ingenomen in dit preadvies zijn alle te herleiden tot de bovengenoemde uitgangspunten. De Groot is zeer benieuwd naar de reacties op het onderhavige preadvies en spreekt de hoop uit dat in de discussie tot een

consensus gekomen kan worden op een aantal punten.

Mr. J.H.M. van Erp complimenteert de preadviseur met een prachtig preadvies. Graag wil hij hierbij het werk toelichten van een commissie van de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking. Door *Struyken* werd reeds jaren geleden geconstateerd dat er vaak verschillende termen worden gebruikt bij het vertalen vanuit het Nederlands van dezelfde rechtsbegrippen. Daarom heeft de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking de zogenoemde "pinyin"-commissie ter standaardisering van Nederlandse juridische termen in andere talen ingesteld. Deze commissie heeft een woordenlijst opgesteld waarin een vertaling van veel voorkomende Nederlandse juridische begrippen in andere rechtstalen wordt voorgesteld. Het doel van de woordenlijst is het bereiken van uniforme vertalingen. Getracht wordt dan ook om maar één vertaling van een term te geven. De vertaler zal dan afhankelijk van de context moeten bezien of hij deze term wel of niet gebruikt. Een ander doel is om geen enkele term onvertaald te laten. Maar dit is niet altijd even gemakkelijk. Voorbeelden hiervan zijn "gedoogbeleid" en "beschermd stadsgezicht". Goede equivalenten voor deze termen in andere rechtstalen konden niet worden gevonden. De commissie overweegt in een volgende druk bij vertalingen van dergelijke woorden een voetnoot toe te voegen waarin wordt toegelicht dat de voorgestelde vertaling een door de commissie gekozen neologisme is. Een ander punt is dat de commissie soms een term uit een ander doeltaalrechtssysteem wil gebruiken dan het principieel gekozen doeltaalrechtssysteem om een term uit de brontaal te vertalen. Een voorbeeld is het gebruik van een Schotse term in de lijst die beoogt naar het Engels (van Engeland en Wales) te vertalen. Ook deze vorm van een neologisme zal in de toekomst in een voetnoot worden toegelicht.

Prof. de Groot is zeer verheugd dat de pinyin-commissie over gaat tot het motiveren van de gebruikte neologismen. Hij blijft echter kritiek hebben op het feit dat de pinyin-lijst geen context aangeeft van de brontermen en de doeltermen. Hij suggereert dat in deze lijst naar gegevens uit het, later nog te bespreken, project Asser-bestand wordt verwezen als dit tot stand is gekomen.

Prof. H.U. Jessurun d'Oliveira spreekt allereerst zijn waardering uit voor het preadvies dat hij met zeer veel genoegen gelezen heeft. Op één punt wil hij echter dat de preadviseur nader ingaat: de in de Europese Unie gebruikte rechtstermen. De rechtstaal van de Europese Unie wordt behandeld in paragraaf 4.4 over het vertalen naar een rechtstaal in statu nascendi, terwijl hij dat eerder verwacht had in paragraaf 5.3 over het vertalen binnen een meertalig rechtssysteem. In de Europese Unie bestaat tenslotte een volledig genormaliseerde equivalentie van juridische termen. Alle in de Europese Unie gebruikte talen zijn authentiek en daarmee zijn de verschillende taalversies van een bepaald begrip per definitie equivalent. Meestal kan men bij het vertalen van juridische informatie slechts proberen equivalentie te bereiken, maar binnen de *rechtsterminologie* van de Europese Unie is equivalentie gegeven. Dit punt wordt in het preadvies onderbelicht.

Prof. de Groot heeft er over getwijfeld op welke plaats in het preadvies hij aandacht moest besteden aan de terminologie in de Europese Unie, onder paragraaf 4.4. bij vertalen naar een rechtstaal in statu nascendi, of bij paragraaf 5.3, over het vertalen binnen meertalige rechtssystemen. Uiteindelijk heeft hij gekozen voor de eerste optie. Wat betreft het gebruik van termen uit het Europese recht wordt men tegenwoordig met twee verschillende situaties geconfronteerd. De eerste situatie is dat men iets schrijft over het

recht van de Europese Unie of op dat gebied een tekst moet vertalen. Dan heeft men te maken met een gestipuleerde equivalentie van termen. Maar in een aantal andere gevallen wordt men juist geconfronteerd met het feit dat de Europese terminologie een rechtstaal in statu nascendi is. Voor het vertalen in een rechtstaal in statu nascendi zoals die van de Europese Unie geldt uiteraard niet het systeem van het vertalen naar een bepaald doeltaalsysteem van een van de lidstaten van de Unie. Nee, het doeltaalsysteem is het rechtssysteem van de Europese Unie zelf. Bij het opstellen van arresten ontwikkelt het Hof dan ook zijn eigen terminologie, die in beginsel niet hoeft te corresponderen met de rechtsterminologie van de lidstaten. Hetzelfde gaat op bij het redigeren van (ontwerp)richtlijnen en verordeningen door Commissie of Raad. Blijkens de opmerking van Jessurun d'Oliveira is dit uitgangspunt in het preadvies niet duidelijk genoeg naar voren gekomen. De Groot is de vragensteller dankbaar vanwege het feit, dat hij hem in de gelegenheid stelde om dit punt nog even te verduidelijken.

mw. L. Rayar is zelf een van die "binnenstebuiten gekeerden" die als vertaler van juridische informatie geacht wordt zich met rechtsvergelijking bezig te houden zonder hiervoor uitdrukkelijk opgeleid te zijn. Dit aspect wordt in het preadvies onderkend. Vertalers doen dit ook, afhankelijk van de tijd en middelen die hen ter beschikking staan. De vraag is nu hoe vertalers dit moeten aanpakken. Ideaal is het als de vertaler ook een juridische opleiding heeft. Misschien moet het vertalen van juridische informatie aan de beroepscomparatisten worden overgelaten. In ieder geval zou er bij het vertalen en vergelijken van bepaalde termen een duidelijke bronverwijzing moeten worden gegeven, zodat niet de vertaler aansprakelijk gesteld wordt voor eventuele fouten in die vertaling. Ook zouden beroepscomparatisten zelf meer op de gebruikte terminologie moeten letten. Een laatste oplossing is het ontwikkelen van juridische woordenboeken waar niet alleen een vertaalsuggestie wordt gegeven, maar waarin ook een gedegen inleiding tot de rechtsvergelijking wordt gegeven.

De achterliggende vraag bij de opmerking of een vertaler moet rechtsvergelijken is volgens **Prof. de Groot** eigenlijk: wat is precies rechtsvergelijken en hoe dient rechtsvergelijking te worden geleerd? Vertalers moeten eigenlijk op de zelfde manier rechtsvergelijken als juristen. Om dit te kunnen doen, moet er meer aandacht komen voor rechtsvergelijking in de opleiding van vertalers. Ideaal zou zijn als er een postacademische opleiding zou komen waaraan zowel juristen als vertalers deel kunnen nemen. De Groot heeft hiertoe enkele jaren geleden zelf een initiatief genomen, maar helaas bleek dit financieel niet haalbaar te zijn.

drs. A.A. Foster die bij de vakgroep Engels in Leiden werkzaam is dankt de Groot voor zijn preadvies. Hij is het ook in grote lijnen met hem eens, maar vraagt zich op sommige punten af of de theorie ook in de praktijk werkt. Een voorbeeld is dat de Groot signaleert dat door een andere inbedding van bepaalde begrippen in bron- en doeltaal soms zelfs intralinguïstische onvertaalbaarheid optreedt. Een opdrachtgever wil echter gewoon een vertaling krijgen en wil niets horen van onvertaalbaarheid.

Een tweede punt waarop Foster met de Groot van mening verschilt is dat altijd slechts vanuit één bronrechtstaal naar één doelrechtstaal vertaald mag worden. Soms is dit niet verstandig. Een voorbeeld is het Nederlandse woord advocaat, dat in het Engels moeilijk te vertalen is. Men moet een keuze maken tussen 'barrister' en 'sollicitor', wat tot onvolkomenheden kan leiden. Beter is het dan misschien om het Amerikaanse 'attorney at

law' te gebruiken. Soms is een neologisme dus te verkiezen boven een bestaande term uit de doeltaal. Men dient echter uiterst voorzichtig te zijn bij het gebruik van een neologisme.

Een derde punt dat hij aan de orde wil stellen is dat er op dit moment geen goede opleiding bestaat voor het vertalen van Nederlandse juridische teksten in het Engels. De enige literatuur die daarover op dit moment bestaat geeft de Nederlandse jurist een inleiding in het Engelse recht en niet, wat veel juristen nodig hebben, een handleiding om te leren communiceren over hun eigen Nederlandse rechtssysteem in een andere taal.

In de eerste plaats onderstreept **Prof. de Groot**, dat ook hij geen voorstander is van het onvertaald laten van termen. Op diverse plaatsen binnen zijn preadvies heeft hij dat ook aangegeven. Dat vertalingen absoluut noodzakelijk zijn, blijkt ook het feit dat dikwijls zelfs intralinguïstische vertalingen nodig zijn. Ook bij intralinguïstische communicatieproblemen veroorzaakt door verschillen tussen rechtstalen van verschillende rechtssystemen, die dezelfde taal als rechtstaal benutten, zal moeten worden gestreefd naar overbrugging van de communicatieproblemen door middel van oplossingen die analoog zijn aan de in het preadvies beschreven subsidiaire oplossingen in geval van het ontbreken van equivalentie, uit de aard der zaak met uitsluiting van de "optie" de problematische termen zonder enige toelichting onvertaald te laten.

Vervolgens wil **De Groot** graag nader ingaan op het tweede punt. Hij blijft bij zijn standpunt dat bij het vertalen een principiële keuze moet worden gemaakt naar welk doeltaalrechtssysteem wordt vertaald. Dat neemt niet weg dat men via de constructie van het neologisme wel eens uit kan wijken naar een term uit een ander doeltaalrechtssysteem. Ook hij acht het derhalve geoorloofd om er voor te kiezen om "advocaat" te vertalen door "attorney", hoewel principieel is gekozen voor het vertalen naar de terminologie van het rechtssysteem van Engeland en Wales.

Met Forster betreurt **De Groot** dat het aantal hulpmiddelen voor Nederlanders om te leren hoe men over het Nederlandse recht in het Engels communiceert, gering is. Niettemin zijn er meer hulpmiddelen dan men wellicht op het eerste gezicht zou menen. Het is in dit kader op zijn plaats om te wijzen op de onder auspiciën van de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking tot stand gekomen inleiding "Dutch law for foreign lawyers", alsmede op de "pinyin-lijst" waarover Van Erp reeds sprak. Overigens ware het uiteraard wenselijk, dat zowel juristen als vertalers nog veel van dergelijke hulpmiddelen publiceren.

mw. M.C. Oosterveld-Egas Repáraz is dankbaar voor de gelegenheid die haar geboden wordt om te reageren op de in het preadvies ingenomen standpunten. Zij spreekt hier als auteur van het juridisch woordenboek Nederlands-Spaans en als mogelijke medewerker van het project Asser-bestand. Zij spreekt haar waardering uit voor het preadvies van de Groot en de daarbij behorende zeer complete bibliografie. Zij wil ingaan op twee punten. Het eerste betreft een van de criteria die de Groot op pagina 45 noemt voor meertalige juridische woordenboeken. Ik ben het niet eens met de Groot dat een juridisch woordenboek zou winnen aan waarde door het opnemen van een algemene inleiding tot de betreffende rechtssystemen. Een tweetalig juridisch woordenboek heeft twee doelgroepen: de juridische vertaler en de 'vertalende' jurist. Van de vertaler die als juridisch vertaler werkzaam is, mag worden verwacht dat hij reeds beschikt over relevante algemene inleidingen. De jurist die vanuit zijn juridische praktijk te maken heeft met een vreemd rechtssysteem zal mijns inziens geïnteresseerd zijn in inleidingen in specifieke rechtsge-

bieden, namelijk die van zijn eigen werkterrein. Wanneer men buiten het eigenlijke woordenboek de doelgroepen verder tegemoet wil komen dan kan men in de eerste plaats denken aan een contrastieve, rechtsvergelijkende behandeling van disciplinaire kernbegrippen in een groter, samenhangend verband. Op bescheiden wijze hebben wij dit gedaan in het Juridisch Woordenboek Spaans. Een voorbeeld daarvan is de behandeling van 'strafvordering' waarbij niet alleen de term zelf wordt behandeld maar ook in een noot de verschillende fases (opsporingsonderzoek, vooronderzoek, etc.) - als onderdeel van een subsysteem - worden gepresenteerd in samenhang met de vergelijkbare fases van strafvordering binnen het Spaanse rechtssysteem. Andere voorbeelden van deze behandeling vindt de gebruiker bij 'faillissement' en 'organisatie rechterlijke macht'. Ook kan men door een ruimhartig opnamebeleid te voeren ten aanzien van de bibliografie, interessante publicaties onder de aandacht van beide doelgroepen brengen.

Het tweede punt betreft het project 'Asser-bestand': het elektronisch bestand van de rechtstaal door Professor De Groot besproken op pagina 55. Het project Asser-bestand heeft tot doel de totstandkoming van een elektronisch, wetenschappelijk juridisch bestand van de Nederlandse rechtstaal. Wetenschappelijk in de zin van: alle informatie, termen, contexten, definities, betekenisomschrijvingen etc., toetsbaar, verifieerbaar, en ontleend aan een geautomatiseerd corpus. De primaire ordening van de terminologie geschiedt via de rechtsgebieden, de eigenlijke inbedding van de betekenis van een juridische term. Na afronding kan het Asser-bestand dienen als een volwaardig Nederlands uitgangsbestand voor tweetalige juridische woordenboeken, maar ook voor tweetalige publicaties op één bepaald rechtsgebied. Het Asser-bestand is dan ook te beschouwen als een lexicografisch halfproduct. Verder kan het worden gebruikt voor eentalige juridische lexica, voor de Nederlandse algemene woordenboeken, en de algemene vertaalwoordenboeken. Het zal ook bruikbaar zijn voor wetenschappelijk onderzoek naar het karakter van de rechtstaal en het taalgebruik van de wetgever. In verband hiermee onderstreept De Groot in zijn preadvies de wenselijkheid om vanuit een bepaalde term te verwijzen naar 'verwante termen'. Daar zou ik deze kanttekening bij willen maken. Voorzover 'verwantschap' voortvloeit uit de systematiek van de wet, zal zij door de gekozen werkwijze vanzelf blijken en verwerkt worden in de gekozen structuur. Echter, het kwalificeren van 'onmiddellijk' als mogelijk ongewenst naast 'met bekwame spoed', 'terstond', en 'onverwijld', is mijns inziens niet de taak van de lexicograaf. De lexicograaf zal bij 'met bekwame spoed', 'terstond', en 'onverwijld' de door wet, jurisprudentie of literatuur gegeven definitie opnemen. Bij 'onmiddellijk' zal hij aangeven dat de gegeven definitie wordt ontleend aan een algemeentalig woordenboek. Het Asser-bestand wordt samengesteld vanuit een descriptief standpunt, niet normatief. Het beoogt wel het materiaal te bieden voor gericht onderzoek door deskundigen op specifieke rechtsgebieden, welk onderzoek kan leiden tot de normatieve beslissingen die de Groot voor ogen staan. Om dit doel te bereiken is onder andere gekozen voor het zo volledig mogelijk opnemen van alle betekenisdragende woorden van de wet binnen de geselecteerde rechtsgebieden, termen niet alleen in hun zelfstandige betekenis op te nemen maar ook de verbindingen aan te bieden waarin de termen voorkomen (syntactische verbindbaarheid) en de betekenis van termen die ook tot de algemene taal behoren, te toetsen aan de algemeentalige kernbetekenis.

Prof. de Groot denkt dat het meningsverschil met betrekking tot een algemene inleiding in juridische woordenboeken minder groot is dan door mevrouw Oosterveld gesuggereerd.

Hij pleit namelijk niet voor een lang juridisch betoog, maar meer voor een schematische weergave van de organisatie van de staat en de rechterlijke macht, een beschrijving van de juridische beroepen en de totstandkoming van wetten, alsmede een weergave van de relatie tussen verschillende actoren in wetgevingsprocessen. In feite lijkt dit sterk op wat reeds gebeurd is in het Spaans juridisch woordenboek door middel van toelichtingen op specifieke plaatsen.

De Groot onderstreept ook het belang van de totstandkoming van een elektronisch bestand zoals het Asser-bestand. Het is nuttig dat aan een dergelijk bestand toevoegingen gedaan kunnen worden voor een specifieke doelgroep.

mr. drs. C.J.P. van Laer

Het geboden overzicht van de vertaalproblematiek geeft mij aanleiding twee vragen te stellen aan de preadviseur. De eerste vraag gaat over de principiële systeemgebondenheid van juridische terminologie; de tweede vraag betreft de grens tussen woordenboeken en woordenlijsten. Ik zal deze vragen kort toelichten:

1) Hoe ver gaat de systeemgebondenheid van juridische terminologie?

Het antwoord op deze vraag is van belang omdat een vertaling begripsoverdracht beoogt. Deze begripsoverdracht wordt beperkt door de systematische inbedding van rechtsbegrippen. De vraag is dan hoe stringent die beperking is in het geval van rechtsinstellingen of leerstukken. Als ik het goed zie, kan in het ene geval sprake zijn van begripsequivalentie, en in het andere geval niet. Op pagina 15 wordt het mogelijk geacht 'huwelijk' met 'Ehe' te vertalen. Het argument dat hier wordt aangevoerd, is onder meer dat het IPR geen doorslaggevend verschil aanwezig acht. Daarentegen ontbreekt begripsequivalentie in het voorbeeld dat op pagina 17 vermeld staat. Dit voorbeeld betreft het Nederlandse leerstuk van de dwaling dat fundamenteel verschilt van de Duitse theorie van 'Wegfall der Geschäftsgrundlage'. De constructie van rechtsgevolgen is in het Duitse recht geheel anders dan in het Nederlandse recht. Dit maakt echter niet duidelijk waarom het Nederlandse 'dwaling' niet vertaald mag worden door 'Irrtum'. Dient 'Wegfall der Geschäftsgrundlage' in de begripsoverdracht betrokken te worden? Kan in het laatste geval geen steun gevonden kan worden in gemeenschappelijke begrippen van IPR-verdragen?

2) Wat is het verschil tussen woordenlijsten en woordenboeken?

Op pagina 45 wordt een woordenboek getypeerd als een publicatie waarin relaties worden aangegeven tussen begrippen uit brontaal en doeltaal. Deze ruime omschrijving slaat zowel op woordenboeken als op woordenlijsten. Op pagina 48 en 49 blijkt echter dat woordenlijsten, die daar 'ongemotiveerd' worden genoemd, niet het niveau van woordenboeken bezitten. Uit de gegeven toelichting blijkt dat woordenlijsten de systeemgebondenheid van juridische terminologie uit het oog verliezen. Het verschil tussen woordenlijsten en woordenboeken lijkt mij verband te houden met één van de desiderata voor vertalende woordenboeken. Nummer drie (pagina 46) verlangt dat de plaats van brontermen en vertaalsuggesties in hun respectieve rechtssystemen controleerbaar wordt gemaakt. Dit criterium verlangt terecht een wetenschappelijke verantwoording van het woordenboek. Het uitgangspunt is immers dat de vertaler van juridische terminologie rechtsvergelijking dient te verrichten (pagina 13). Exact vertalen verlangt het toepassen van rechtsvergelijking. Ongemotiveerde woordenlijsten voldoen echter niet aan het kwaliteitsvereiste van wetenschappelijke verantwoording. Wordenlijsten missen een wetenschappelijke toelichting op de plaats van brontermen en vertaalsuggesties in hun respectieve rechtssys-

temen. Daarom zou ik ervoor willen pleiten om desideratum nummer drie op te nemen in de definitie van juridische woordenboeken. Dit is een noodzakelijke voorwaarde waaraan woordenlijsten niet voldoen.
recht.'

Prof. de Groot antwoordt naar aanleiding van de eerste vraag dat niet vergeten moet worden dat rechtssystemen vaak op elkaar lijken, omdat ze verwant zijn. Vervolgens gaat hij in op de relatie tussen het begrip 'dwaling' en het begrip 'Wegfall der Geschäftsgrundlage'. Het constateren van functionele equivalentie van termen in bron- en doeltaalstelsel is niet voldoende om deze termen ook altijd met elkaar te kunnen vertalen. 'Dwaling' kan niet met 'Irrtum' vertaald worden omdat deze termen in de verschillende rechtssystemen andere rechtsgevolgen hebben en anders uitgelegd worden. Dit kan tot veel verwarring aanleiding geven.

De Groot is het eens met van Laer dat in woordenboeken vertaalsuggesties controleerbaar moeten zijn. Dit maakt dat de vertaalsuggestie wetenschappelijke waarde heeft. Een ongemotiveerde woordenlijst is daarom niet van onwaarde, maar wel van een lager kaliber. Er is inderdaad veel voor te zeggen om in de definitie van een vertalend woordenboek als element op te nemen, dat de vertaalsuggesties gemotiveerd zijn. Indien men dat doet, zijn ongemotiveerde woordenlijsten geen woordenboeken meer. Indien men niet zover wil gaan, zal men kunnen vaststellen dat ongemotiveerde woordenlijsten slechte woordenboeken zijn.

Prof.dr. F. Steurs

Vooreerst wil ik Prof. de Groot van harte feliciteren met zijn schitterende preadvies, dat ik met veel genoegen heb gelezen. Ook voor ons, vanuit het gezichtspunt van de opleiding tot vertaler en tolk, zaten er veel bruikbare elementen in.

De onderwerpen die me hierin het meest aan het hart liggen zijn de validering van de uitgangspunten bij het vertalen van juridische informatie, met name het statuut van de equivalentie en de subsidiaire oplossingen. Deze aspecten lijken me zeer belangrijke beginselen waarmee iedere vertaler en iedere student rekening moet houden.

Mijn vragen gaan over enkele andere aspecten van uw werk:

a) Als we het model van Vlachopoulos voor ogen houden, en werken met vertaalopdrachten voor studenten op verschillende niveaus, rekening houdend met teksttypes en register, is er dan ervaring met het starten vanuit de studie van parallelle teksten, en hiervan op basis van een corpus, onderzoek verrichten enerzijds en studenten op deze wijze vertrouwd maken met het jargon en de typische stijlkenmerken in de brontaal en de doeltaal anderzijds?

b) Er wordt in uw preadvies veel aandacht besteed aan de terminologie en de zinsbouw. Maar wat met de phraseologie? Het lijkt mij dat hier heel wat moeilijkheden schuilen voor vertalers en studenten, en dat deze thema's wel wat ondergewaardeerd zijn in de literatuur en het onderzoek. Hoe kunnen woordenboeken en bronnen beter aangewend worden om op het probleem van de phraseologie in te spelen?

c) Ten derde wil ik een pleidooi houden voor punt 7.3.2., met name de wenselijkheid van een inventarisatie van de rechtstaal. Op de taaldag van de Nederlandse Taalunie eind november 1996, waar het werkplan voor de komende jaren werd besproken, werd

duidelijk dat er weinig kanalen zijn voor een samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen. Toch pleit ik voor een forum waarbinnen een grondige inventarisatie van de Nederlandse rechtstaal kan beginnen (zoals het project Asser-bestand) en waarin ook een luik wordt voorzien voor de Belgisch-Nederlandstalige rechtsterminologie.

d) Een laatste, eerder fundamentele vraag betreft het mogelijke onderscheid dat er te maken is tussen een juridische heuristiek (dus eerder inhoudelijk gericht) en een heuristiek voor de juridische vertaler. Hieromtrent zal collega H. Bloemen wat toelichting geven.

Op de eerste vraag antwoordt **Prof. de Groot** dat Vlachopoulos zelf op grote schaal onderzoek heeft gedaan naar het vertalen voor verschillende doelgroepen. Hij heeft in het blad 'Terminologie et traduction' recentelijk verslag gedaan van zijn experimenten en zal dit op uitvoerige wijze doen in zijn dissertatie die in de loop van 1997 zal worden verdedigd aan de universiteit van Corfu.

Hij is het eens met mevrouw Steurs dat er zowel in zijn preadvies als elders onvoldoende aandacht wordt besteed aan de phraseologie. Maar wellicht zou hieraan een ander preadvies gewijd moeten worden. Het is hem echter bekend, dat aan de universiteit van Lodz onder supervisie van Prof. Barbara Lewandowska-Tomaszyk een dissertatie over phraseologie in Europeesrechtelijke teksten wordt voorbereid. Phraseologie in juridische teksten is een boeiend onderwerp, waaraan nog diverse proefschriften gewijd kunnen worden.

Aanhakend bij de derde vraag vindt ook de Groot dat een inventarisatie van de rechtstaal van groot belang is en dat deze in elektronische vorm moet geschieden. Hierbij zou samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen moeten plaatsvinden. Hier ligt dan ook een taak voor de Taalunie. Weliswaar beoogt het project Asser-bestand, waarover mevr. Oosterveld-Egas Reparaz sprak, een inventarisatie van de Nederlandse rechtstaal van Nederland, maar het is inderdaad uitermate wenselijk dat een parallel project wordt gestart om de Nederlandse rechtstaal in België te inventariseren. Samenwerking tussen het Nederlandse en een eventueel Belgische project is dan natuurlijk wenselijk om te bewerkstelligen dat de resultaten vervolgens een vruchtbare basis vormen voor onderzoeksprojecten, waarin de Belgische en de Nederlandse rechtstaal met elkaar worden vergeleken.

prof. H. Bloemen licht de laatste vraag van mevr. Steurs toe. Is er een verschil tussen een juridische heuristiek en een heuristiek die de vertaler gebruikt, ofwel zoekt een jurist anders dan een vertaler, en waarin ligt het verschil? Hij denkt dat hier wel degelijk een verschil in zit. Zelf heeft hij getracht een aanzet tot een juridische heuristiek voor vertalers te ontwikkelen. Zij bestaat uit twee uitgangspunten. Twee bewegingen en vijf stappen, die twee keer gemaakt moeten worden. De uitgangspunten zijn: ten eerste "weet zeker dat je niets weet" en "weet zeker wat je weet" en ten tweede, "bepaal de vraag waarop je een antwoord zoekt". De twee bewegingen zijn het bepalen van de vraag, ofwel het openen van de zoekkring en het sluiten van de zoekkring.

De eerste beweging bestaat uit drie stappen:

1. De inschatting van de opdracht. De belangrijkste vraag is daarbij het bepalen van de rechtstaal. 2. Het bepalen van het soort tekst en het rechtsgebied.

Daarbij hoort het bepalen van het 'Rechtsbereik', ofwel welke relatie wordt er met de tekst bestreken en wie wordt ermee aangesproken. Ook moet bepaald worden waar de tekst zich bevindt in de gehele keten. Men moet zich bijvoorbeeld afvragen of het om een

vonnis in eerste aanleg gaat of om een beslissing in hoger beroep.

3. De inhoudelijke differentiëring: wat is precies het onderwerp van de tekst? Op deze manier kan bijvoorbeeld de juiste wetgeving en daar bijbehorende terminologie gevonden worden.

Voor het bepalen van het antwoord is een keuze uit de hulpmiddelen nodig. Deze hulpmiddelen zou men een 'rating' kunnen geven, waarbij de 'betere' hulpmiddelen een hogere 'rating' krijgen. Daarnaast kunnen de hulpmiddelen in gealfabetiseerde en niet-gealfabetiseerde categoriën worden ingedeeld. Deze tweede groep zijn de belangrijkste maar ook de moeilijkst toegankelijke hulpmiddelen voor een vertaler. Daarom moet aan het leren omgaan met deze hulpmiddelen aandacht besteed worden.

Het laatste punt is het sluiten van de zoekkring. Als men geen succes had bij het zoeken van een antwoord, worden de alternatieven van de Groot zoals het neologisme van belang.

De vraag is nu of de Groot vindt dat er een verschil is tussen de heuristiek van de juridische vertaler en de vertalende jurist.

Op de vraag of er een verschil is tussen een juridische heuristiek en een heuristiek die de vertaler gebruikt antwoordt **Prof. de Groot** dat deze er misschien wel is maar er niet zou moeten zijn als beide groepen vertalen. Als juristen juridische problemen proberen op te lossen zal hun heuristiek verschillen van de heuristiek van een vertaler. Als een jurist of een vertaler juridische informatie vertalen, moeten beiden op dezelfde manier te werk gaan. Er moet daarom een algemene heuristiek voor juridisch vertalen worden gecreëerd. Collega Bloemen heeft hiertoe een zeer goede aanzet gegeven. Hij hoopt over de diverse stappen binnen het heuristisch proces in de toekomst nader met Bloemen van gedachten te kunnen wisselen.

Prof.dr. K.R.S.D. Boele-Woelki wil graag voortborduren op de problematiek rondom de Nederlandse en Nederlands-Belgische rechtstaal. Allereerst wil zij aandacht vragen voor het vertalen van supra- of transnationale verdragen. Tussen België en Nederland bestaat geen geïnstitutionaliseerde samenwerking voor het vertalen van verdragsteksten die meestal in het Frans of Engels gesteld zijn. Vaak is men in Nederland sneller met het vertalen en ratificeren van verdragen. België is vervolgens dikwijls geneigd om deze vertaling over te nemen. Steeds meer wordt er echter in België aangedrongen op het maken van eigen vertalingen en het gebruik van een eigen vocabulaire. Het is jammer dat er op dit gebied niet meer samenwerking tussen België en Nederland bestaat. Dat dit wel mogelijk is bewijst een initiatief waaraan een Nederlandse en een Belgische jurist meewerken om de 'Unidroit principles for international commercial contracts' te vertalen. Mevrouw Boele-Woelki wil graag van de preadviseur weten welke mogelijkheden hij ziet om concrete samenwerking tussen Nederland en België op dit gebied te bevorderen.

Een tweede vraag die zij de preadviseur wil stellen heeft betrekking op de voortschrijdende technische ontwikkelingen met betrekking tot databanken, spellingcontroleprogramma's en vertaalprogramma's. Tot nog toe stemmen de resultaten die bereikt zijn met vertaalprogramma's niet optimistisch. Concreet wil zij de vraag stellen of het gevaar bestaat dat de juridische vertaler door een elektronische collega wordt vervangen en hoe wij met de ontwikkelingen in de informatietechnologie moeten omgaan.

Ook **Prof. de Groot** onderstreept het belang van samenwerking tussen Nederland en België bij het vertalen van juridische teksten. Ook hier zou weer een taak liggen voor de Nederlandse Taalunie, in samenwerking met in aanmerking komende ministeries van Nederland en België (respectievelijk -bij "gefederaliseerde" onderwerpen- Vlaanderen). Met betrekking tot automatische vertalingen zegt de Groot dat deze wel degelijk nut kunnen hebben, maar dat we niet al te hoog gespannen verwachtingen moeten hebben. Een vertaalprogramma dat vertaalsuggesties geeft kan met name zeer nuttig zijn binnen een meertalig rechtssysteem zoals dat van de Europese Unie. Voorlopig zal de computer de taak van de vertaler niet integraal kunnen overnemen, maar kunnen geavanceerde computerprogramma's het beroepsleven van een vertaler (en van een rechtsvergelijker) wel veel aangenamer maken en efficiënt werken bevorderen. We staan momenteel nog aan het begin van vermoedelijk imposante ontwikkelingen.

Mr T. Koopmans wil terugkomen op vertaalproblemen in de Europese Unie. Juist met betrekking tot de Europese Unie kan Koopmans zich niet helemaal vinden in de in het preadvies gemaakte opmerkingen over het vertalen van bron- naar doeltaalsysteem. Bij een integratiesysteem zoals de Europese Unie kan men hiermee niet goed uit de voeten. Een voorbeeld is een arrest van het Europese Hof over een casus waarin een inval bij een onderneming was gedaan op verdenking van ongeoorloofde kartelpraktijken. Bepaalde documenten mochten daarbij volgens de onderneming niet worden ingezien op grond van 'legal professional privilege'. Naar Engels recht zouden de documenten inderdaad beschermd zijn. Maar volgens het Franse recht geldt deze doctrine alleen in het strafrecht ('secret professionnel') en niet in het economische recht, waar het hier om ging. Daarnaast is hier Europees recht van toepassing. Om een oplossing te vinden moest dus een algemeen beginsel van Europees recht voor de vertrouwelijkheid van correspondentie tussen de advocaat en zijn cliënt geconstrueerd worden aan de hand van de regels en beginselen die in de lidstaten worden toegepast. Uiteindelijk is gekozen voor een omschrijving van het begrip. Was hier nu een andere mogelijkheid geweest? Volgens Koopmans niet. In een dergelijk geval moet de Europese Unie zijn eigen begrippenapparaat creëren, zodat wordt voorkomen dat ieder land een eigen rechtsregime hanteert. In deze context gaat het werken met een bron- en doeltaal dus niet helemaal op.

De vraag van Koopmans heeft **Prof. de Groot** al behandeld bij het antwoord op de vragen van *d'Oliveira*. Hij verwijst dan ook naar deze interventie, maar wil op deze plaats nog enkele aanvullende opmerkingen maken. Het Europese recht is een zelfstandige rechtsorde, die dezelfde talen als rechtstalen benut als de afzonderlijke lidstaten doen. De rechtstalen van de lidstaten en de rechtstalen van de Europese Unie zijn echter in beginsel verschillende rechtstalen. Bij het ontwikkelen van nieuwe termen in het Europese recht zijn de Europese organen in beginsel geheel vrij in hun keuze. Men doet er echter verstandig aan om rekening te houden met een zekere osmose tussen de rechtstalen van de Europese Unie en de rechtstalen van de lidstaten. Dit kan er soms toe leiden, zoals uit het voorbeeld van Koopmans blijkt, dat binnen het Europese recht heel bewust wordt gekozen voor een van de rechtstalen van de lidstaten afwijkende term of een omschrijving. Zulks om verwarring te voorkomen.

Prof.mr. A.W. Heringa

Met grote aandacht heb ik het preadvies over het vertalen van juridische teksten en begrippen gelezen. Het is goed om weer eens uitgebreid erop te worden gewezen hoe

precies men met vertalingen moet zijn. Het is ook een heldere publicatie, die bij mij slechts op twee onderdelen een vraag achterliet.

Dit betreft allereerst de ontwikkeling van een Europese rechtstaal of liever -talen, in de context van de Europese Unie en van de Raad van Europa. Daarin komen o.m. in het Engels of Frans begrippen voor die nieuw zijn, althans die een andere betekenis hebben dan in de Engelse of Franse rechtsorde. Toch komen zij uit deze talen voort, en zijn zij soms opgenomen met in het achterhoofd de oorspronkelijke betekenis. Ook introduceren deze instellingen begrippen die vervolgens ondermeer naar het Nederlands worden vertaald. Op deze manier wordt een gedachtegoed ingevoerd, dat nog niet in het Nederlandse stelsel bestond ingevolge nationale wettelijke voorschriften. Voorbeelden zijn er in overvloed: privacy, gezinsleven, civil rights and obligations, fair trial, equality of arms, public order/ordre public/openbare orde. En dit zijn slechts enkele voorbeelden uit de context van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM).

Dergelijke verschillen zijn soms zeer verwarrend, vooral omdat het EVRM toestaat dat een nationaal rechtssysteem een hoger niveau van bescherming kiest dan geboden wordt door het verdrag. Zo mag een staat zeer wel een hogere mate van fair trial bieden dan vereist door het EVRM, waardoor dat begrip twee betekenissen gaat krijgen.

Wat zou de preadviseur, die niet een erg groot voorstander is van het hanteren van neologismen het liefst zien? Wanneer dient de Straatsburgse term worden gehanteerd en wanneer de Nederlandse vertaling? Vervolgens kan deze vertaling twee betekenissen krijgen: namelijk de oorspronkelijke Nederlandse betekenis en de Straatsburgse.

De tweede vraag betreft de auteur die in het Nederlands een boek of een artikel schrijft over een Duits, Frans, Italiaans, Spaans of Amerikaans rechtsgebied. Wat te doen met begrippen als amparo, certiorari, writ, e.d.? Is het in zo'n context niet goed deze termen, na een uitleg, onvertaald te laten en als het ware de buitenlandse 'eigennamen' te gebruiken?

Op de eerste vraag antwoordt **Prof. de Groot** dat wij in het gegeven voorbeeld te maken hebben met meerdere wetgevers, namelijk die in Straatsburg en die in Den Haag. Daarom moet men de herkomst van de verschillende termen altijd goed voor ogen houden. Om verschillen in betekenis te voorkomen zouden er richtlijnen voor wetgevingstechniek ontwikkeld kunnen worden waarin rekening wordt gehouden met de terminologie in het internationale en Europese recht. Tot op zekere hoogte is dat ook al het geval. De richtlijnen voor de wetgevingstechniek sporen er al toe aan om termen zoveel mogelijk te gebruiken overeenkomstig de inhoud die deze termen in internationaal of Europees recht hebben. Het zou aanbeveling verdienen om deze aansporing nader uit te werken en te nuanceren ondermeer met de door Heringa gegeven voorbeelden in het achterhoofd. Als algemene regel zou de Groot in elk geval willen bepleiten om -als het maar even kan- te vermijden, dat termen in de Nederlandse rechtsorde al naar gelang de context een verschillende inhoud hebben.

Bij de tweede vraag betreft het een Nederlander die over een ander doeltaalrechtssysteem schrijft in het Nederlands. In dat geval kan men volstaan met het omschrijven van de buitenlandse termen en deze vervolgens laten staan. De doelttekst is dan geen tekst die als Nederlands juridisch document moet worden gekwalificeerd. Met andere woorden: niet alle termen die in die tekst worden gebruikt zijn door het gebruik in die tekst deel van de Nederlandse rechtstaal. Niettemin moet in het oog worden gehouden, dat de desbetreffende publicatie beoogt om constructies van een vreemd rechtssstelsels toegankelijk te maken voor juristen die gewend zijn aan de Nederlandse rechtstaal. Met het onvertaald benutten

van termen uit de vreemde rechtstaal in de Nederlandstalige doelttekst zal ook in een dergelijk geval terughoudend moeten worden omgegaan. Primair is een 'uitleggende introductie' van de vreemdtalige term op zijn plaats. Verder dient men ook te vermijden om te vele termen op een dergelijke manier onvertaald in de Nederlandse tekst te laten staan. Zou men zeer vele termen onvertaald gebruiken, dan is de vraag legitiem, waarom men überhaupt (als mij is toegestaan een onvertaalde term te gebruiken) een inleiding in het Nederlands heeft geschreven.

Tweede gedeelte: het preadvies 'Rechtsvergelijking in de bestudering van het publiekrecht' van Dr N. Florijn

mw. Mr. drs. A.E. Oderkerk

Ik zou graag naar aanleiding van het preadvies van de heer Florijn een aantal opmerkingen willen maken en enkele vragen willen stellen. Ik begin met een opmerking. Het voorstel dat de preadviseur in zijn preadvies heeft uitgewerkt, vind ik erg interessant. Het idee om in het rechtsvergelijkend onderzoek voor een stilistische benadering te kiezen, is origineel en lijkt mij vruchtbaar.

Het bezwaar dat ik hier naar voren wil brengen, is dan ook niet zozeer gericht tegen de inhoud van het voorstel, maar betreft de presentatie van het voorstel als methode: de karakterisering van de stilistische benadering als methode van onderzoek in het bijzonder op het terrein van het publiekrecht.

Het voorstel is ingebed en lijkt logisch voort te vloeien uit een inleiding waarin wordt gesteld dat het doel van het preadvies is een methodologische beschouwing te geven over de rechtsvergelijking in de wetenschap van het staats- en bestuursrecht. Verder geeft de auteur o.a. aan wat hij onder methode en methodologie verstaat, en gaat hij in op de opvattingen van enkele auteurs over de methodologie van de rechtsvergelijking in het algemeen en die van het publiekrecht in het bijzonder.

De inleiding en de aanloop wekken dus bij de lezer de verwachting dat gesproken zal worden over een bepaalde methode van rechtsvergelijking, die met name geschikt zou zijn voor de publiekrechtelijke rechtsvergelijking. Met het voorstel tot de stilistische benadering geeft de preadviseur echter noch een bepaalde methode noch een specifiek op het publiekrecht gerichte benadering.

M.i. is het veeleer een programma wat hij biedt, een programma om een nieuwe richting van rechtsvergelijkend onderzoek in te slaan. Het geeft niet de methode (de wijze van handelen) aan die de onderzoeker volgt, maar het geeft een serie onderwerpen, terreinen aan die de onderzoeker zou kunnen betreden. Dat deze nieuwe benadering geen methode is, blijkt ook duidelijk uit het feit dat de auteur de 'gevalsstudiemethode' (een methode die hij in zijn proefschrift heeft geïntroduceerd en beschreven) als geschikte methode aanwijst voor de stilistische aanpak.

Verder blijkt niet dat dit type onderzoek een specifieke band met het publiekrecht heeft. Bij de bestudering van het recht als taalhandeling, lijkt mij het onderscheid tussen publiek- en privaatrecht er immers niet meer toe doen.

Mijn eerste vraag luidt of het voorstel dat u doet niet veeleer een nieuw programma is voor de beoefening van de rechtsvergelijking in het algemeen, dan een nieuwe methode